

श्री ५ द्रव्यशाहकृत-
राज्याभिषेकविधानम्

सम्पादकः

बुद्धिसागरपराजुलिः

प्रकाशकः

नेपाल-राष्ट्रियाभिलेखालयः

श्री ५ द्रव्यसाहकृत-

राज्याभिषेकविधानम्

संकलकः, अनुवादकः, तथा सम्पादकश्च

बुद्धिसागरपराजुलिः

प्रकाशकः

नेपाल-राष्ट्रियाभिलेखालयः

प्रकाशकः

नेपाल राष्ट्रियाभिलेखालय
रामसाहपथ, नेपाल ।

वि. सं. २०३१

मूल्य:- २१-

मुद्रकः

लुण प्रेस

पुल्चोक, ललितपुर

नेपाल ।

अद्वितीयार्थसम्प्राप्

श्री ५ मन्महाराजाधिराजवीरेन्द्रवीरविक्रम-

शाहदेवमहाप्रभूणां

शुभराज्योत्सवपर्वणि

सभक्तिश्रद्धं शुभाभिनन्दनपूर्वकं

सादरं समर्पयति

— बुद्धिसागरपराजुलिः

आर्य समाज

संस्कृत-हिन्दू-विद्यापीठ-मुम्बई-४

आर्य समाज

आर्य समाज

आर्य समाज

आर्य समाज

आर्य समाज

प्राचीन हिन्दूपरम्परा

र

शुभराज्याभिषेक

हाम्रो देश हिमालको काखमा अवस्थित नेपाल—

यस्येमे हिमवन्तो महित्वा

यस्यसमुद्रं रसया सहाहुः

यस्येमाः प्रदिशो यस्य बाहू

कस्मै देवाय हविषा विधेम॥

(शु. य. मा. सं २५।१२)

[जुन प्रजापतिका हिमालय आदि पर्वतहरू नदीसहित समुद्र र दिशा विदिशाहरूलाई महिमा हुन् भन्छन् र बाहु जगत् रक्षाकारी मानिएका छन् ।]

भन्ने वैदिक अनुश्रुतिअनुसार विश्वका अधिष्ठाता परमेश्वरको महिमाको देश हो । यस देशको गाथा त्यति प्राचीन छ जति यो देश प्राचीन छ । यसवारेमा मानव विज्ञान एवं वैदिक विज्ञान समेत मेल खाने एक वैदिक आख्ययिका प्रस्तुत गर्छु —

“मनवे ह वै प्रातरवनेग्यमुदकमाजह्नु र्यथेदं पाणि-
भ्यामवनेजनायाहरन्त्येवं, तस्यावनेनिजानस्य मत्स्यः
पाणी आपेदे । १।

विहान महाराज वैवस्वत मनुलाई जसरि दुई हातले
जल टक्र्याउँदछन् त्यसै गरी हात पाउ आदि धुनका लागि
जल टक्र्याये, हात पाउ धुन लाग्नुभएका वैवस्वत मनुका
हातमा माछो आयो ।१।

स हास्मै वाचमुवाद विभृहि मा पारयिष्यामि त्वेति
कस्मान्मा पारयिष्यसीति, औघ इमा : सर्वाः प्रजा
निर्वोढा ततस्त्वा परयितास्मीति, कथं ते भृतिरिति । २ ।

त्यस माछोले मनुलाई भन्यो कि मलाई पाल्नुहोस्,
तपाईंलाई पार लगाइदिउला, कसबाट मलाई पार लगाइदिनु-
होला ?, जलको राशिले यस भारतका समस्त प्रजालाई
वगाउला, त्यसवेला त्यस जल राशिबाट तपाईंलाई पार
लगाइदिउँला ? कसरि तपाईंको पालन गर्ने ।२।

स होवाच यावद् वैक्षुलका भवामो बह्वी वै
नस्तावन्नाष्ट्रा भवति, उत मत्स्य एव मत्स्यं गिलति
कुम्भ्यां माग्रे बिभरासि, स यदा तामतिवर्धा, अथ कर्षू
खात्वा तस्यां मा बिभरासि स यदा तामसिवर्धा अथ सा
समुद्रमभ्यवहरासि तर्हि वा अतिनाष्ट्रो भवितास्मीति ३।

त्यो माछोले भन्यो जहाँ सम्म हामीहरू साना हुन्छौं त्यहाँ
सम्म हाम्रो घेरै विनाश हुन्छ, किनभने माछाले नै माछा
खान्छ, मलाई गाग्रीमा राखी छाड्नु, जब त्यहाँ नअटाउने
भयेर वढुला अनि खाडल खनी त्यसमा मलाई राख्नु, जब
म त्यहाँ पनि अटाउन नसक्ने भयेर वढुला अनि त्यसपछि
समुद्रमा लगेर हालि दिनुहोला, त्यसवेला म आफ्ना विनाश-
बाट मुक्त भएको हुनेछु ।३।

शश्वद् ह ऋष आस, स हि ज्येष्ठ वर्धते अथेतिथीं
समां तदौघ आगन्ता तन्मा नावमुपकल्प्यासासै, स औघ
उत्थिते नावमुपद्यासै, ततस्त्वा पारयितव्यमीति ॥४॥

छिटो छिटो सो माछो बढेमाको हुँदै गयो, किनभने माछो
बहुतै छिटो बढ्ने जीव हो, अब एक वर्ष यही तिथिमा त्यो
जलराशि बढेर आउला तसर्थ तपाईं नाउँ सुज्जित पारी
मेरो प्रतीक्षा गरी राख्नुहोला, तपाईं त्यो जलराशि उठेर
आएपछि नाउमा चढ्नुहोला, त्यसपछि त्यस जलराशिबाट
तपाईंलाई पार लगाइ दिउँला ॥४॥

तमेव भूत्वा समुद्रमभ्यवजहार, स यतिथीं तत्समां
परिदिदेश ततिथीं समां नावमुपकल्योपासांचक्रे, स औघ
उत्थिते नावमापेदे तं स मत्स्य उपन्यापुप्लुवे, तस्य
शृङ्गे नावः पाशं प्रतिमुमोच, तेनैतमुत्तरं गिरिमति-
दुद्राव ॥ ५ ॥

त्यो माछोलाई पूर्वोक्त प्रकारले पालेर मनुले समुद्रमा
हाले, माछाले जुन वर्षको जुन तिथि मितिको निर्देश गरेको
थियो, त्यही तिथिमितिमा नाउ सुसज्जित पारी प्रतीक्षा गरी
वसे, जलराशि उल्लेर आएपछि नाउमा चढे, त्यो माछो ती
वैवस्वत मनु वसेको नाउ मनि आइपुग्यो र त्यस माछाको
निगमा मनुले त्यस नाउँको डोरीको पाशो हाले, त्यस पाशोका
साथ त्यो माछो उत्तर हिमालय तिर आइपुग्यो ॥५॥

स होवाच, अपीपरं वै त्वा वृक्षे नावं प्रतिबध्नोष्व
तं तु त्वा मा गिरौ सन्तमुदकमन्तरछैसीत् 'यावद् यावदुदकं
समंवायात् तावत्तावदन्ववसर्पासीति, स ह तावत्तावदेवा-

मन्ववससर्प, तदप्येतदुत्तरस्य गिरेर्मनोरवसर्पण मिति औघो
ह ताः सर्वाः प्रजा निरुवाह अथेह मनुरेवैकः
परिशिशिषे । ६।

त्यो माछोले भन्यो तपाईंलाई मैले पार लगाइदिउँ,
अब नाउलाई रुखमा बाध्नुहोस्, पाहाडमा रुखमा नाउ
बाँधेर वसेका तपाईंलाई पानीले छाड्न नपाओस् भन्नाका
लागि जति जति पानी तल छर्दै जाला उति उति तल छर्दै
जानू, तदनुसार मनु तल छर्दै गए, त्यसकारण मनु छर्दै
आएको त्यो उत्तर हिमालको ठाउँ मन्ववसर्पण भनिन्छ, त्यो
उर्लेको जल राशिले समस्त प्रजालाई डुवायो र यौटा मनु
मात्र बाँकिरहे । ६।

यसै संदर्भमा पौराणिक आख्यान उपाख्यानका तर्फ पनि
विहङ्गम दर्शन दिँदा मनुले सज्जित पारेको नाउँ सृष्टिका
निमित्त आवश्यक बीजहरूले परिपूर्ण पारिएको समेत थियो
र त्यस कल्प पछिको नयाँ सृष्टि जुन जुन ठाउँमा सर्वप्रथम
पानी सुक्दै गयो त्यही त्यही ठाउँमा हुन गयो, मानव
समेतको सृष्टिको प्रथमस्थान विश्वको सर्वभन्दा अग्लो हिमालय
पर्वत भएको नेपालमा नै भएको हुनुपर्दछ र यहीबाट क्रमशः
सृष्टिको विस्तार एवं विकास भएको हुनुपर्छ भन्ने कुरा शास्त्र
एवं तर्कसंगत समेत छ भनी मान्ने पर्ने स्थितिमा छ ।
आदिनारायण श्री भगवान्‌ले मत्स्यावतार लिएको कथाको
विस्तारमा मत्स्य महापुराणको रचना वेदव्यासले गरेका छन् ।
यसरी यस वर्तमान वैवस्वत मन्वन्तरको आरम्भमा सृष्टिक्रमको
सूत्रपात भएको हो र यसप्रकार भगवान्‌ नारायणले वैवस्वत
मनुको वेडा पार लगाएर आफ्नो त्यो कृतकार्य विशाल महा-

मत्सरूपको कलेवरलाई यसै हिमालमा विसर्जन गर्नु भएको हो, जसको शिरको सुवर्णमय शृङ्गमा मनुको नाउँको डोरीको पाशो छिराइएको थियो त्यो सहर माछाको शिरलाई हाम्रा ऐतिहासिक शिरोमणिज्यूले सगरमाथा भनेर नवीन जस्तो पारी परिकल्पना गर्नु भएको हो । यो सगरमाथा, मत्सर शृङ्ग पर्वत हो, जसलाई ज्यादै अग्लो हुनाले व्योमाचल पनि मन्छन् । मत्सरूप धारण गरेका भगवान्को शिर सगरमाथा र पुच्छर माछापुच्छ्रे हिमाल हो तथा यस मन्वन्तरको सृष्टिको मूल थलो पनि हो र यहीं नै मानव-व्यवस्थाको प्रारम्भ भएको हुनाले भारतको मात्र हैन समस्त विश्वको मौलिमुकुट समान आदरणीय स्थान हो । अतएव आर्यमर्यादा अनुसारको विजय वैजयन्ती लहराउने देश, कला कौशल शिल्प आदिले परिपूर्ण गुरुतमगरिमापूर्ण यस प्राचीन देश नेपालका राजपरंपरामा कति राजा भए होलान् कति शुभराज्याभिषेक-संबन्धी महोत्सव भए होलान् जसको लेखा जोखा गरेर साध्यै छैन ।

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्रवीरविक्रम शाहदेवका

शुभराज्याभिषेकको यस उल्लासमय पर्वको संदर्भमा अनुसंधान गर्दा केही वाइसी चौबीसी राज्यहरूमा प्रचलित र नेपाल उपत्यकाका प्राचीन मल्ल राजाहरूका अभिषेक विधिहरूका पुस्तकहरू देखिए, तर सर्वांशमा कुनै पनि पूर्ण विधि भएका देखिएनन् र श्रुति स्मृति र पुराण समेतको अनुशीलन गरी “शुभराज्याभिषेक विधानकारिका” भन्ने पुस्तिका लेखी नेपाली भाषा र अंग्रेजीमा समेत अनुवाद गरी छपाई प्रकाश गराइ सकेको छु र वर्तमान साही राजपरंपराका प्रवर्तक महान् मनीषी श्री ५ महाराजाधिराज द्रव्य साहले वि. सं. १९१४ तिर गोर्खामा नयाँ साही राज्यको स्थापना गरी शुभराज्या-

भिषेक हुँदा तन्त्र ग्रन्थहरूका आधारमा गरेका राज्या-
 भिषेक क्रिया कलापको मूल सूत्र समानको राज्याभिषेक
 विधान पनि यिनै पद्धतिका लेखकले राष्ट्रिय अभिलेखालयमा
 संकलन गरेको हुनाले र त्यसको पनि यसै संदर्भमा प्रकाश
 हुनु उचित हुनाले नेपाली भाषामा अनुवाद समेत गरी छापने
 काम भएको हो । यस विधानका आधारमा वर्तमान साही
 परंपरामा आजसम्म प्रचलित भई आएका तर मूल तत्व
 थाहा नभएका कतिपय कुराको रहस्य खुल्न गएको छ र यस
 कठिन युगमा पनि आस्था राखी श्रद्धापूर्वक विधिज्ञ विद्वान्-
 हरूद्वारा यसमा प्रतिपादित विधानहरू गरे गराएमा राष्ट्र र राजा-
 को अवश्यमेव कल्याण हुनेछ भन्ने विचारले परिश्रम गरिएको हो ।
 समयको प्रभावले विद्वान्हरू बहुत कम हुँदै छन् ।
 सानो गोली हानेर हुने काममा मुठीभरि प्रमाणका छर्साहरू
 हानेर काम गर्छन्, अनभिज्ञहरू गोली हान्न जान्दैनन्
 केवल छर्सा हान्छन्, यसै कारणले हाम्रा शास्त्रमा हरेक
 काममा विधि विधान समय घडी पला लग्न मुहूर्तहरूको ज्यादै
 चर्चा गरिन्छ र कुशल क्रियाविशेषज्ञको आवश्यकतामाथि जोड
 दिइन्छ । जस्तो नित्य गनुर्पर्व सन्ध्योपासनाका निमित्त पनि
 लेखेको छ-

विधिनापि कृता सन्ध्या कालातीताऽफला भवेत्

अयमेव हि दृष्टान्तः सुरतो योज्जुतौ कृतः ॥

जस्तै विधि पुन्याएर संध्या कर्म गरोस् समयमा गरेको
 छैन भने सफल हुँदैन, जस्तो कि ऋतु काल बेगर जस्तै
 ढंगले सुरत गरे पनि गर्भाधान हुने संभवै छैन ।

अतएव पास्ती चूडा विवाह व्रतबन्ध गृहारम्भ आवि
 शुभ कर्ममा शुभ साइत शुभ मुहूर्त शुभ लग्नको आवश्यकता

पदछ । यो कुरो हाम्रो समाजमा निकै नै गहिरिएर रहि-
 जाएको छ । शुभराज्याभिषेकका विषयमा यो किन र कसरी
 गर्ने भन्ने विषय लिएर किन ? यसको उत्तरमा 'केही चर्चा'
 भन्ने सानो लेखमा प्रस्तुत गरेको छु र कसरी गर्ने ? भन्ने
 अरुको उत्तरमा 'शुभराज्याभिषेक विधान' कारिका, भन्ने
 संस्कृतमा थोटा पुस्तिका लेखी नेपाली अंग्रेजी समेतमा
 अनुवाद गरी छापिसकेको छु । दुवै कुरा 'किन' र 'कसरी'को
 उत्तर एकै पुस्तिकामा पढ्न पाउनुहुनेछ । लगनका बारेमा
 शुभराज्याभिषेकका लागि मुख्य ४ लगन उत्तम, मानिएका
 छन्-वृषलग्न, सिंहलग्न, वृश्चिकलग्न र कुम्भलग्न ।

श्री ५ द्रव्यसाहको यस विधान अनुसार शुभराज्या-
 भिषेक २ प्रकारका छन्, एक प्रथमाभिषेक र अर्को प्रत्याब्दिक
 अभिषेक । प्रथमाभिषेक-राजा भएपछि सर्वप्रथम गरिने अभि-
 षेक हो, जसलाई शुभराज्याभिषेक भन्छौं र जुन कामका
 लागि आज हामीमा उल्लासपूर्ण व्यस्तता छाएको छ ।
 प्रत्याब्दिक अभिषेक-यस विषयमा अन्वेषण गर्दा यो यथासंभव
 ३ समय मध्ये प्रतिवर्ष कुनै १ समयमा गरिन्थ्यो । एक
 समय राजाको जन्मोत्सवको साथै गरिएको देखिन्छ, दोस्रो
 समय जुन तिथिमितिमा प्रथमाभिषेक भयो त्यसै तिथिमितिमा
 प्रतिवर्ष गरिन्थ्यो र तेस्रो समय-प्रतिवर्ष विजया दशमीको
 पुण्यपर्वमा राजतिलक सहित शुभराज्याभिषेक गरिन्थ्यो ।
 आजको युगमा विलासका दास उद्योगविहीन सारा आर्य देशका
 राजाहरू विहानीपखको अरुण आकाशमा सारा ताराहरू विलाए
 छैन भएकाले उक्त प्रकारका अभिषेकहरू सर्वाङ्गीण रूपमा अन्त
 कहीं कतै हुने संभव नै छैन । यस प्रकारका विधानहरूको
 सर्वाङ्गीण रूपमा अनुष्ठान गर्न केवल एक नेपाल राष्ट्र मात्र
 सक्षम छ भन्ने तथ्यलाई विश्वले जाने बुझ्ने कुरा हो ।

प्रत्याब्दिक राजतिलकको रूपमा विजया दशमीका दिन नेपालमा चलेको टीकाप्रथा आजतक सजीव रूपमा चलिरहेकै छ, शास्त्रको परिशीलन गर्दा युवराजको, प्रधानमन्त्रीको, प्रधान सेनापतिहरूको अभिषेक र तिलक मुकुट आदि भएको पाइन्छ ।

भारतका देशी रियासतहरूमा जो उहिले राज्याभिषेक हुन्थ्यो त्यसको विधानको उल्लेख राजनीति मयूखमा गरिएको देखिन्छ । राजनीति कौस्तुभमा केही विस्तारसाथ छ र संक्षेपमा वीरमित्रोदयमा देखिन्छ प्रत्याब्दिक अभिषेक हेमाद्रिमा । तर आफ्नो निजी पनाको नेपालीले गर्व गर्न सुहाउने परिस्कृत र परिपूर्ण राज्याभिषेकको विधान श्री ५ द्रव्यसाहले आजभन्दा ४१४ वर्ष पूर्व ताक नै जो लेखेर छाडे त्यो अवश्य नै नेपालीहरूका लागि गौरवको कुरा हो र त्यो भन्दा पहिले पनि कसकेली राजघरानामा हुने अभिषेक विधिका केही पत्रहरू प्राप्त छन् । तसर्थ नेपालीको प्राचीन निजी परंपरा अकुण्ठित छ । हामीले एक ठाउँमा उल्लेख गरिसकेका छौं काशीमा पढ्न जाने नेपालीहरूले सद्गुणका साथै केही दुर्गुण पनि बोकी ल्याउँछन् । तदनुरूप राज्याभिषेक विधिमा पनि केही त्यस्ता कुराहरू पर्नु कुनै असंभव कुरो होइन ।

जस्तै राजसिंहासनमा राख्नुपर्ने ५ प्रकारका जनावरका छालाहरूको उल्लेख छ तर कलियुगमा जुन पशुको वध शास्त्रमा निषिद्ध छ त्यस्ता पशुको छाला पनि राख्नु भन्ने तर्क लोक तथा शास्त्रविरुद्ध दुर्गुण नेपालीले बोकेर ल्याएको देखिन्छ । उक्त ५ जनावरमध्ये १ जनावर मात्र अपञ्चनख परेकोले त्यो कुरा सहचरित परिभाषाको विरुद्ध छ । त्यो उल्लिखित पशुका चर्म कुनैका सहचरितमा नपरी स्वतन्त्र उल्लेख भएका ठाउँमा पनि कलियुगमा शास्त्रमा निषेध गरिएको छ । निवन्धकारले उल्लेख गरेको पुराणमा पनि त्यस

पशुको नामै छैन र त्यसका ठाउँमा अर्को पशुका छालाको उल्लेख छ । तसर्थ त्यो निषिद्ध पशुको छाला राख्ने प्रथा धर्मशास्त्रका अपरिपक्व निबन्धकारको अन्धानुकरण हो र नेपालीले बाहिरबाट ल्याएको दुर्गुण हो भन्ने पर्दछ । यही कुरा हृदयंगम गरी विधान-कारिकामा त्यो दुर्गुण पञ्छाउने प्रयास गरिएको छ ।

अर्को कुरा उल्लिखित ५ प्रकारका छालामध्ये एक अर्को पञ्चनख प्राणीको छालाको उल्लेख छ त्यसमा पनि शास्त्रीय दृष्टिकोणले विचार गर्दा स्पष्ट हुन्छ कि-शास्त्रमा पितृको अक्षय तृप्तिका प्रसङ्गमा शूकरमांसको चर्चा छ, तर सो शूकर ग्राम शूकर होइन र वन्य शूकर हो । किन भने ग्राम शूकर शास्त्र निषिद्ध छ तसर्थ सिंहासनमा राख्न उल्लेख भएको विडाल चर्म पनि ग्राम विडालको चर्म होइन । ग्राम विडालको शुभ कर्म क्षेत्रमा प्रवेश हुनु पनि असफलताको द्योतक मानिन्छ सहचरित परिभाषाले पनि सबै वन्य पशु मात्र भएको ठाउँमा यो चाहिँ ग्राम्य पशु हो भन्ने कुरामा समर्थन जनाउँदैन । साथै पूर्वोक्त निबन्धकारहरूले रामायण महाभारत र राजपरंपरामा अनुश्रुत रही आएको राजतिलकवारे कुनै कतै उल्लेख गरेको पाइन्न तर श्री ५ द्रव्यशाहले त्यसको उल्लेख गरेका छन् । राजतिलक महागुरुहरूका हातबाट हुनुपर्छ मातापिता बाहेक अरु महागुरुहरू अविधुर एवम् अविधवा हुनुपर्दछ । किन भने विधुर र विधवा मङ्गल कर्मका लागि निषिद्ध छन् । आफ्ना जन्मदाता माता पिता विधुर एवं विधवा भए पनि अमङ्गल हुँदैनन् ।

पुरुषार्थ-परीक्षा भाग्यपरीक्षा, एवम् अभ्युदयकारी साधनाहरूका अनुष्ठान आयुष्य भएका व्यक्तिहरूका लागि मात्र उपयुक्त हुन्छ, राजाहरूका लागि निरन्तर अपमृत्युको जगजगी

रहिरहन्छ, तसर्थ राजाले राज्याभिषेक गर्नु भन्दा पहिलेदेखि नै अपमृत्युनिवारणार्थ केही रहस्य सफल प्रयोगहरूको अनुष्ठान नित्य गराउने प्रवन्ध गर्नु पर्छ, त्यसको चर्चा पनि श्री ५ द्रव्य शाहले गरिदिएका छन् र यस्ता अरू पनि रहस्यहरूको संग्रह उनले गरिदिएका छन् । तसर्थ यो पुस्तिका श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारका शुभराज्याभिषेकका भव्य पर्वको उपलक्ष्यमा श्री ५ द्रव्यशाह लिखित ग्रन्थवाट १ पटलसम्म उद्धृत गरी छापिएको छ । यसवाट नेपालीहरूलाई अवश्य संतोष लाग्ने छ । हामी हाम्रा सिद्धान्तमा थियौं र त्यसको पालना आफ्नो राष्ट्रका निमित्त हामीले अव पनि दृढ भएर गर्ने पर्दछ ।

बुद्धिसागर पराजुली

००००

राज्याभिषेकविधानम्

श्रियं वन्दे

राज्याभिषेके प्रथमे केन सिद्धिश्चिराद् भवेद् ।
तत्सर्वं वद देवेश नृपाणां च हिताय वै । १।

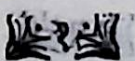
वीरभद्र उवाच

गुर्वाद्यष्टौ नवानेव वृणुयाद् हितकाम्यया ।
वृणुते यदि प्राचीनान् राज्यभ्रष्टो भविष्यति । २।

सर्वदोषापहाराय अपमृत्युहताय च ।
मृत्युञ्जयस्य वेदोक्तं मन्त्रं चैव शताक्षरम् । ३।

शरीरावसानपर्यन्तं जपेच्चैव दिनं दिनम् ।
यन्त्रं चाघोरदेवस्य धारयेद् भक्तिमान् सदा । ४।

प्रतिवर्षाभिषेके च यन्त्रं संस्कारयेत् सदा ।
युद्धादौ शत्रुनाशार्थं मारणादेश्च सिद्धये । ५।

रुद्राभिषेकं तैलेन कुर्याच्च प्रतिवर्षके ।
बाडवानलधूपश्च सभायां दीयतां सदा ।६।

अपमृत्युनिवारार्थे जापकस्य च द्वारया ।
नृपयागं सदा कुर्यात् पातकानां च शान्तये ।७।

विशेषेणेत्यादि कर्म कृत्वैव तदनन्तरम् ।
स्वशाखोक्तेन मार्गेणाभिषेकं च समापयेत् ।८।

राज्ञि मृते तु कालस्य नियमो नैव विद्यते ।
सर्षपस्य च तैलेनाऽभ्यङ्गं कृत्वाऽभिषेचयेत् ।९।

प्रत्यब्दं तु महिष्यैव सह स्यादभिषेचनम् ।
वर्षवृद्धौ नरतुलादानं कुर्यात् प्रयत्नतः ।१०।

एवं यो कुरुते राजा श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ।
चक्रवर्ती नृपो भूत्वा पुत्रपौत्रादिसंयुतः ।११।

यथेच्छं च धरां भुत्वा कैवल्यं पदमाप्नुयात् ।
विधानं च प्रवक्ष्यामि शृणु भद्रे प्रयत्नतः ।१२।

शुभे मासे शुभे पक्षे शुभे चन्द्रे सुलग्नके ।
भद्रासनं मण्डपादीन् राजसिंहासनादिकम् ।१३।

विरचय्य गणाधीशपूजां शान्तिं च कारयेत् ।
गणेशं मातृकां पूज्य ग्रहं वास्तुं समर्चयेत् ।१४।

दिक्पतींश्चापि संपूज्य गुर्वाद्यष्टौ वृणीत सः ।
ग्रहहोमादिकं चैव आधारान्तं प्रकारयेत् । १५।

रात्रौ गुर्वादिसंयुक्तौ राजसिंहासनोपरि ।
छत्रं खड्गं चामरं च उष्णोषादिकमेव च । १६।

आभूषणादिकं स्थाप्य तत्र संपूजयेत्तदा ।
सहस्रकलशांस्तत्र स्थापयेत्पूरयेज्जलैः । १७।

घृतपूर्णं हेमकुम्भं क्षीरपूर्णं तु रौप्यजम् ।
दधिपूर्णं ताम्रकुम्भं मृदघटं जलपूरितम् । १८।

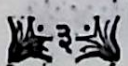
शतौषध्यादिकं हेमरत्नसद्बीजपल्लवान् ।
क्षिप्त्वा संपूज्य तत्रैव शयनं कारयेन्नृपः । १९।

कृतनित्यक्रियः शान्तः प्रभाते गुरुसंयुतः ।
शुभे भद्रासने स्थित्वा गां दद्याच्च शनैः शनैः । २०।

पर्वताग्रमृदा चैव मूर्धानं शोधयेत्तदा ।
वलमीकाग्रमृदा कर्णौ वदनं केशवाल्यात् । २१।

इन्द्रालयमृदा ग्रीवां मृदा हृद्राजप्राङ्गणात् ।
करिदन्तोद्धृतमृदा दक्षिणं च तदा भुजम् । २२।

वृषशृङ्गोद्धृतमृदा वामं चैव तदा भुजम् ।
सरोमृदा तदा पृष्ठमुदरं सङ्गमान्मृदा । २३।

नदीकूलद्वयमृदा पार्श्वे संशोधयेत्तदा ।
वेश्याद्वारमृदा कट्यां गजस्थानादूरु तथा । २४ ।

अश्वस्थानान्मेढ्रकं च गोस्थानाज्जङ्घयोस्तथा ।
रथचक्रोद्धृतमृदा तथैव च करद्वयम् । २५ ।

एव देहं मृदा शोध्य पञ्चगव्यं पिबेत्तदा ।
अपमृत्युनिवृत्त्यर्थं जापकब्राह्मणाय च । २६ ।

भूमिशृङ्गादिकं दत्त्वा गां दद्याद् गुरवे तदा ।
पूर्वतो हेमकुम्भेन घृतपूर्णेन ब्राह्मणः । २७ ।

रूप्यकुम्भेन याम्येन क्षीरपूर्णेन क्षत्रियः ।
दध्ना च ताम्रकुम्भेन वैश्यः पश्चिमतस्तदा । २८ ।

मृत्कुम्भेनोत्तरे स्थित्वा शूद्रामात्योऽभिषिञ्चतु ।
शतच्छिद्रेण पात्रेण हैमेन ब्राह्मणस्तदा । २९ ।

अभिषिञ्चेत् सहस्रं ककलशस्योदकैस्तदा ।
सर्वबीजोदकैर्गन्धैरास्रपत्रोदकैस्तथा । ३० ।

पुष्पोदकैश्च गोमूत्रैः फलहेमोदकैस्तदा ।
कुशोदकैः पञ्चगव्यैर्जलैः पञ्चामृतेन च । ३१ ।

शतौषध्युदकैश्चैव तदा गङ्गाजलेन च ।
देवस्य त्वेति मन्त्रेण वैदिकेनाभिषेचयेत् । ३२ ।

पौराणिकैश्च मन्त्रैश्चाभिषेकं च प्रकारयेत् ।
गजाश्वपूजनं कृत्वा दर्पणं वीक्ष्य यत्नतः । ३३ ।

शत्रूणां च विनाशार्थं बृहन्माषघृतेन च ।
मृत्युञ्जयस्य तन्त्रोक्तव्यक्षरीसिद्धमन्त्रतः । ३४ ।

कृत्वा होमं लक्षसंख्यं उष्णीषादि च धारयेत् ।
वल्लेरुत्तरदिग्भागे स्थापयेत् कुम्भपञ्चकम् । ३५ ।

कार्तवीर्यं महाकालीं शरभं कुलदेवताम् ।
पितुः कुलक्रमायातं स्वेष्टदेवं प्रपूजयेत् । ३६ ।

गुरुः पुरोहितं चैव शतार्णमनुजापकम् ।
राज्यपालकभृत्यं च सेनाध्यक्षं चिकित्सकम् । ३७ ।

दैवज्ञं च स्वरविदं तोषयेद् यत्नतस्तदा ।
होमं समाप्य गोदानं कृत्वा यज्ञं समापयेत् । ३८ ।

हस्ते खड्गं च संगृह्य गजमारुह्य हर्षतः ।
पुरोहिताद्यष्टयुक्तः सेनायुक्तो विशेषतः । ३९ ।

वेदकोलाहलैर्युक्तो नृत्यनर्तकसंयुतः ।
पुरं प्रदक्षिणीकृत्य प्रासादं प्रविशेत्तदा । ४० ।

पुरोहिताद्यष्टयुक्तः शुभे लग्ने प्रयत्नतः ।
पुण्याहवाचनं कृत्वा स्थित्वा सिंहासने शुभे । ४१ ।

महागुर्वादिहस्तेन तिलकं धारयेत्ततः ।
सहस्रैकं ब्राह्मणं च यतिं चैव शताधिकम् ।४२।

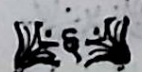
चतुःपञ्चाशच्च कन्याः पूजयेद्भक्तिभावतः ॥
गुरुभिः सह भुञ्जीत दक्षिणामुपपादयेत् ।४३।

स्मृत्युक्तेनैव मार्गेण ततो राज्यं प्रपालयेत् ।
पितृकृतांश्च गुर्वादीन् मोहाद् यो वृणुते नृपः ।४४।

द्विमासाभ्यन्तरे विधत्ताः स्युरम्बुवर्षणोपमाः ।
पुत्रनाशो राज्यभ्रंशः सत्यं भवति नान्यथा ।४५।

तस्मान्नवीनान् वृणुयाद् गुर्वाद्यष्टौ प्रयत्नतः ।
गुर्वादिवरणं चैव न कुर्याच्चिब्दिके सदा ।४६।

॥ इति श्रीमन्महाराजाधिराज श्री ५ द्रव्यसाहकृतचमत्कार-
मञ्जर्यां बाडवानलतन्त्रान्तर्गतभीमदंष्ट्रासंहितोत्तर-
कल्पोक्तराज्याभिषेकविधानः (नं नाम)
प्रकाशः षष्ठः ॥ ॥ समाप्तोऽयम् ॥

राज्याभिषेकविधान

नेपालीमा अनुवाद

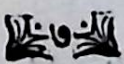
श्रीको वन्दना गर्दछु । महाकाली प्रश्न गर्नुहुन्छ कि कुन विधिले प्रथम राज्याभिषेक गर्दा घेरै कालसम्म सिद्धि हुन्छ, हे देव देवेश्वर ! त्यो सबै राजाहरूको हितका निम्ति 'आज्ञा' होस् । १।

वीरभद्र भन्नुहुन्छ गुरु पुरोहित आदि आठ राज्यको हितका लागि नयाँ नै वरण गर्नु, यदि पुराना सावीकवालालाई कायम गरी वरण गर्ने हो भने त्यस्तो राजा राज्यभ्रष्ट हुनेछ । २।

सबै प्रकारका दोषहरूको परिहार गर्न र अपमृत्यु हरण गर्न मृत्युञ्जयको वेदोक्त शताक्षरी मन्त्र । ३।

शरीर रहुञ्जेलसम्म प्रतिदिन जप गर्नु र अघोरयन्त्रको धारण विधिपूर्वक गर्नु । ४।

प्रतिवर्ष हुने अभिषेकमा सदा मन्त्रको पुनः संस्कार गराउनु युद्ध आदिमा शत्रुको नाश र मारणादि क्रियाको सिद्धिका निमित्त । ५।

प्रतिवर्ष तेलले रुद्राभिषेक गर्नु राजाको सभामा सदा
बाडवानल धूप दिने गर्नु । ६ ।

राजाको अपमृत्यु निवारणका निमित्त र पातकहरूको
शमनका लागि पनि जापक ब्राह्मणद्वारा सदा नृपयाग (राज-
यज्ञ) गराउनु । ७ ।

यस प्रकार सविशेष क्रियाकलापको व्यवस्था मिलाई स्व-
शाखीय विधि विधान अनुसार अभिषेक कर्म संपन्न गर्नु । ८ ।

राजा मरे भने अभिषेक गर्नालाई कुनै कालविशेषको
नियम छैन । सस्युको तेल मर्दन गरी स्नान गराई अभिषेक
गराउनु । ९ ।

प्रतिवर्ष हुने प्रत्याब्दिक अभिषेक यथासंभव रानीका
साथै गराउनु, राजाको वर्षाभिवृद्धिमा पुरुष तुलादान पनि
प्रयत्नसाथ गराउनु । १० ।

यसरि जुन राजा श्रद्धा भक्तिका साथ राज्याभिषेक र
तत्सम्बन्धी अन्यान्य क्रियाकलाप गर्दछ सो राजा संतान
दरसंतान चक्रवर्ती राजा भएर । ११ ।

यथेच्छ पृथिवीको भोग गरी कैवल्य पदमा पुग्नेछ । हे
देवी अब राज्याभिषेकको विधान पनि भन्छु सावधान भएर
सुन । १२ ।

शुभ मास, शुभ पक्ष, शुभ चन्द्रमा, शुभलग्नमा मण्डप,
भद्रासन, राजसिंहासन आदि । १३ ।

बनायेर विनायक पूजा शान्ति गराउनु, गणेश सहित
गौर्यादि मातृका पूजा ग्रहशान्ति वास्तुपूजा गराउनु । १४ ।

दिक्पालहरूको पूजा गरी गुरु आदि आठ व्यक्तिको
वरण गर्नु आधार आज्यभाग सहित ग्रहहोम गराउनु । १५ ।

रातमा गुरु आदि आठ व्यक्तिका साथ रही राजसिंहासन
माथि छाता, खड्ग, चमर, पगरी आदि । १६ ।

र अलङ्कारहरू समेत राखेर त्यहीं पूजा गराउनु र त्यहीं
मण्डपमा १००० कलश स्थापना गरी त्यहाँ जल भराउनु । १७ ।

घ्यू भरेको सुनको, दूध भरेको चाँदीको, दही भरेको
तामाको जल भरेको माटाको कलश राख्नु । १८ ।

शतौषधि, सुन, रत्न, सर्वबीज, पञ्चपल्लव समेत हाल्नु र
पूजा गरी त्यो रात राजा त्यहीं सुत्नु । १९ ।

भोलीपल्ट सवेरै नित्यकृत्य गर्नु र गुरुलाई साथ ली भद्रा-
सनमा बसी हडवड नगरी गोदान गर्नु । २० ।

पर्वतको टाकुराको माटाले शिर, धमिराको माटाले कान
विष्णुमन्दिरका माटाले मुख । २१ ।

इन्द्रका मन्दिरका माटाले घाँटी, राजप्राङ्गणको माटाले
हृदय, हात्तिको दाँतले उधिनेको माटाले दाहिने बाह्रौं । २२ ।

साढेको सिङ्गले उधिनेको माटाले बायाँ बाह्रौं,
सरोवरको माटाले पिठिउँ, संझमस्थानका माटाले पेट । २३ ।

नदीका दुई किनारका माटाले दुई कोखा, बेश्याका द्वारका
माटाले कटी, हात्तीसारको माटाले दुई तिघ्रा । २४ ।

तबेलाको माटाले लिङ्ग, मेढू आदि गुह्य स्थान, रथको
पांग्राले उधिनेको माटाले दुई हात धुनु । २५ ।

यसरी माटाले शरीर शुद्ध गरिसकेपछि पञ्चगव्य
खानु र अपमृत्यु अकाल मृत्यु प्रशमन गर्न वरण गरिएका
ब्राह्मणलाई । २६ ।

भूमिदान गृहदान आदि गर्नु गुरुलाई गोदान गर्नु त्यसपछि
पूर्ववाट घ्यू भरेका सुनका कलशले ब्राह्मणले । २७ ।

दक्षिणवाट दूध भरेका चाँदिका कलशले क्षत्रियले,
पश्चिमवाट दही भरेका तामाका कलशले वैश्यले । २८ ।

उत्तरवाट जलभरेका कुम्भले शूद्र मन्त्रीले अभिषेक गरी,
सुनको शतच्छिद्र कलशले ब्राह्मणहरूले । २९ ।

एक हजार कलशका जलले, सर्वबीज हालेका कलशका
जलले, सर्वसुगन्ध हालेका कलशका जलले, आप र पञ्चपल्लव
हालेका कलशका जलले । ३० ।

फुलका कलशका जलले गाँतले, फलहालेका कलशका जलले
सुनहालेका कलशका जलले, कुश राखेका कलशका जलले,
पञ्चगव्यले, पञ्चामृत हालेका कलशका जलले । ३१ ।

शतौषधिहालेका कलशका जलले, गङ्गा जलले देवस्यत्वा
यस वैदिक मन्त्रले अभिषेक गर्नु । ३२ ।

पौराणिक मन्त्रले पनि अभिषेक गर्नु र हात्ती घोडाको
पूजा गरी ऐनामा मुख हेर्नु । ३३ ।

शत्रूको नाशका निमित्त बृहन्माष घृतले मृत्युञ्जयको
तान्त्रिक व्यक्षरी सिद्ध मन्त्रले । ३४ ।

लक्षहोम गरी पगरी पट्ट कुट आदि पहिरनू र अग्निका
उत्तर दिशामा पञ्चकुम्भको स्थापना गर्नु । ३५ ।

पञ्चकुम्भमा कार्तवीर्य, महाकाली, शरभ कुल देवता र
पितृ कुल परम्पराका इष्टदेवताको पूजा गर्नु । ३६ ।

गुरु, पुरोहित, शताक्षरी मन्त्रजापक, प्रधान राज्यपाल,
प्रधान सेनाध्यक्ष, वद्य । ३७ ।

ज्योतिषी र स्वरविशेषज्ञ समेतलाई प्रयत्नसाथ प्रसन्न
राख्नु, होम समाप्त गरी गोदान गरी यज्ञ समाप्ति
गर्नु । ३८ ।

हातमा खड्ग लिएर हात्तीमा चढेर सहर्ष पुरोहित आदि
आठ समेत साथ ली विशेष गरेर सेना समेत साथ ली । ३६ ।

वेदध्वनि गराउदै नाच गान बजानका साथ नगर
परिक्रमा गरी राजभवनमा प्रवेश गर्नु । ४० ।

पुरोहित समेतका आठ मुख्य प्रधान अधिकृतले संयुक्त भै
पुण्याहवाचन गराई शुभ सिंहासनमा विराजमान भई । ४१ ।

आफना महागुरुहरूका हातबाट राजतिलक पहिरनू १०००
ब्राह्मण, १०० भन्दा बढी सन्यासी । ४२ ।

र ५४ कन्याको भक्तिसाथ पूजा गर्नु दान दक्षिणा गरी
गुरुहरूका साथ भोजन गर्नु । ४३ ।

त्यसपछि धर्मशास्त्रमा उल्लेख गरेको मार्गद्वारा राज्यको
पालन गर्नु मायामोहले गरी बाबुले तुल्याएका गुरुपुरोहित
राज्यपाल आदिको जुन राजाले वरण गर्दछ । ४४ ।

त्यसप्रति दुई महीनाभित्रै मुसलधारे पानिको वर्षा भए ऊँ विघ्न-
हरूको वर्षा हुन्छ र पुत्रनाश आदि हुन्छ यसमा अन्यथा छैन । ४५ ।

तसर्थ गुरुपुरोहित आदि आठ प्रयत्नसाथ नयाँ नै वरण
गर्नु, वार्षिक आशौच भर कहिल्यै पनि गुरुपुरोहितहरूको वरण
नगर्नु । ४६ ।

❁ श्री ५ महाराजाधिराज द्रव्य साहले बनाउनुभएको चमत्कारमञ्जरीको
बाडवानल तन्त्र अन्तर्गत पर्ने श्रीमद्रंढ्रा संहिताको उत्तरकल्पमा
कहिएको राज्याभिषेक विधान नामक छैटौँ प्रकाश सकियो ❁

श्री गुरुभ्यो नमः ॥ श्री गणेशाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्री कृष्णाय नमः ॥

